

МИРОШНИЧЕНКО Н. А.

Національний університет "Одеська юридична академія",
в. о. завідувача кафедри кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України

АМНІСТІЯ ТА ПОМИЛУВАННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Акти про амністію в Україні видавалися як правило один раз на рік на ознаменування важливих державних подій. В Законі України «Про застосування амністії в Україні» передбачалося два види амністії: повна та часткова. Крім того, в акті про амністію визначалося коло осіб, до яких не може бути застосована амністія, а також категорії осіб, які підлягають амністуванню. Виконання Закону про амністію покладається виключно на суди, що відповідає Конституції України.

Рішення про застосування амністії приймається судом індивідуально стосовно кожної особи після перевірки матеріалів справи та відомостей про поведінку засудженого під час відбування покарання. Необхідно перевірити, чи відшкодувала засуджена особа завдані збитки або усунула заповідяну кримінальним правопорушенням шкоду; хоча Закон про амністію не містив прямої заборони щодо застосування амністії до осіб, які не виконали обов'язку щодо відшкодування збитків.

В 2011 році законодавець вніс зміни до ст. 44 КК, виключив такий вид звільнення від кримінальної відповідальності як звільнення на підставі актів про амністію та помилування. В КК залишилися лише види звільнення від покарання та відбування покарання на підставі закону України про амністію або акта про помилування (ст. 85-87 КК).

Амністія — це спеціальний вид звільнення від покарання або від відбування покарання певної категорії осіб, що здійснюється судом на підставі Закону про амністію, прийнятого Верховною Радою України. Акт про амністію застосовується до винної особи, він не усуває караності діяння, його слід відрізнити від реабілітації, яка проголошує невинуватість особи.

Закон України «Про застосування амністії в Україні» 2011 року зазнав суттєвих змін у 2013 та 2014 роках. Так, в Законі України «Про недопущення переслідування та покарання осіб з приводу подій, які мали місце під час проведення мирних зібрань», законодавець знову звертає увагу на звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які були учасниками масових акцій протесту, що розпочалися 21 липня 2013 року. Але в Кримінальний кодекс зміни не були внесені, у діючому КК так і не має такого виду звільнення від кримінальної відповідальності, ст. 44 КК залишилася в редакції 2011 року. В такому випадку, ми не можемо посилаватися на КК, в якому не зазначений такий вид звільнення від кримінальної відповідальності.

Поряд із загальними положеннями про амністію, з'явилося поняття індивідуальної амністії. Верховна Рада має право прийняти Закон про амністію як щодо певної категорії осіб, так і щодо конкретно визначеної особи. Такі зміни були внесені з метою недопущення політичних репресій і випадків застосування кримінальної юстиції для боротьби з політичними опонентами. Крім того, було зазначено, що акти про індивідуальну амністію можуть видаватися декілька разів на рік за необхідністю.

Ці новели не були узгоджені з діючим КК України, тому з'явилося багато не вирішених питань, пов'язаних із правовою природою цього виду звільнення, з порядком застосування цих положень, та відносно розмежування понять про амністію та помилування. Так, у травні 2014 року парламент фактично звільнив амністованих осіб від обов'язку щодо відшкодування завданих кримінальним правопорушенням збитків або усунення заподіяної шкоди.

На відміну від амністії помилування здійснюється щодо індивідуально визначеної особи, тобто має персоніфікований характер, який також не усуває караності діяння. Акт про помилування є юридичною підставою для звільнення особи від покарання, тоді як для застосування амністії необхідний акт відповідного органу, на який покладено обов'язок по реалізації положень Закону про амністію. Помилування носить разовий та індивідуальний характер, акт про помилування є актом застосування права в конкретному випадку, помилування не носить загальноно нормативного характеру.

Помилування не ставиться в залежність від тяжкості злочину або суворості призначеного судом покарання. Особливістю амністії є те, що в Законі про амністію не індивідуалізуються особи, які вчинили злочин і на яких поширюється його дія, а лише вказуються певні категорії осіб і категорії злочинів. Крім того, в Законі про амністію вказуються категорії осіб до яких не допускається застосування амністії. Положення Закону про амністію, які не відповідають вимогам, не мають юридичної сили і не підлягають застосуванню. Акти про амністію завжди видаються з ініціативи органів вищої державної влади.

Акти про амністію та помилування це акти прояву гуманізму з боку держави щодо осіб, які вчинили злочини. Ці акти не декриміналізують діяння, не скасовують і не змінюють вирок суду, вони не є актами реабілітації осіб, винних у вчиненні злочинів. Акти амністії та помилування відрізняються тим, що акт про амністію поширюється на коло не персоніфікованих суб'єктів, тоді як акт про помилування є суто персоніфікованим актом.

З появою індивідуальної амністії, цей акт набрав персоніфікованого характеру та став схожим на помилування. Більш того, у змінах до Закону про амністію від 27 лютого 2014 року, йдеться про реабілітацію політичних в'язнів. Як відомо, реабілітація виключає винність

вчинених діянь. Тобто акт про індивідуальну амністію повністю змінює уявлення щодо правової природи амністії.

Вважаємо, що у випадку з індивідуальною амністією, слід вести мову про реабілітацію чи помилування окремих осіб, які суттєво відрізняються між собою за правовою природою та наслідками, або внести зміни до Закону про амністію 2011 року та Кримінального кодексу України відносно амністії та помилування.

ПОЛЯНСЬКИЙ Є. Ю.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри кримінального права,
доктор юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ТА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Проблематика кримінальної політики України стає все більш актуальною та привертає увагу все більшої кількості науковців та практиків в сфері юриспруденції. Суспільно-політичні реалії нашої держави, на жаль, відволікли погляд представників влади та соціуму від криміногенної ситуації, що підтверджується невтішною (чи навіть жахаючою) динамікою злочинності. Вся увага приділяється проблемам корупції та державної безпеки, які, безумовно, є актуальними, і це відповідає викликам сьогодення. Втім ігнорування проблем насильницької злочинності безпосередньо ставить під загрозу життя, фізичне та психічне здоров'я, добробут кожного члена суспільства. По-перше, загрозливою є кількість вогнепальної зброї, що перебуває в незаконному володінні. По-друге, подальше погіршення рівня життя створює об'єктивні передумови зростання рівня злочинності. По-третє, ефективність роботи правоохоронних органів залишається незадовільною. Як результат стали звичними численні розбійні напади, які часто закінчуються загибеллю жертви в результаті застосування холодної чи вогнепальної зброї. І що найгірше — повідомлення про такі події вже не жахають суспільство, на дані факти не звертають уваги — ні пересічні громадяни, ні посадові особи правоохоронних органів, ні громадські та політичні діячі. Рятуння потопуючих стало їхньою власною справою: в українців залишився вибір чи бути максимально обережними і уникати «вуличних» ризиків, або вивчати бойові прийоми щоб бути в змозі відбити напад, чи ж законним або незаконним шляхом набувати зброю (чи робити все перелічене разом). Безумовно, такий стан речей потребує ефективних, швидких рішень, оскільки зволікання коштуватиме численних людських життів.